

אימגו מגזין מאמרים (/)

כתב עת בנושאי תרבות ותוכן

התקשורת הישראלית, דוח לשנת ה-60: צהובנות, דעתנות, חנימונות, שטחיות

Recommend 0 Share

Submitted by אריה קיזל (users-271.htm/) on Tue, 05/06/2008 - 03:00

(users-271.htm/)

reads 2341

אקטואליה (category-32.htm/)קטגוריה:

התקשורת הישראלית נעה בשנת השישים לקיומה של המדינה בין קטבים של האחדה תרבותית והיעדר פלורליזם חדשותי אמיתי, תחרותיות המובילה לשטחיות וחנימונות הדוחקת את רגלי השיח המעמיק. היא שקועה בעודף התעסקות אגוצנטרית נמוכת-מצח באנשי הברנז'ה התקשורתית, דעתנות מיותרת הבאה על חשבון מידע עיתונאי מאוזן והגון וצהובנותה המרדדת את השיח התקשורתי, מזלזלת בכל מה שמשותף ומאלילה את כל מה שמפריד, מתנכר, מבקר ובעיקר נמוך. תרבות הטובקיסטים האנונימיים המקיימים שיח אסקפיסטי לא-אחראי תחת מסווה של דמוקרטיזציה מזויפת השתלטה על הוירטואליה הישראלית. להגיד תחת מסווה אנונימיות בלתי ברורה הפך חשוב יותר מלנמק באופן גלוי-פנים. התייצבות מאחורי אמירה משמעותית שינתה את פניה לסתמיות כותרתית, בוטה, בועטת, מעליבה ועד כמה שיותר ולגארית. אלה המאפיינים העיקריים של העשייה העיתונאית הנמצאת במסלול לא-מבטיח של ירידה. פה ושם, בתוך ים הסתמיות בולטים לטובה מספר איים תקשורתיים המגלים עדיין אחריות עיתונאית אמיתית ומעדיפים להתייחס בכבוד לרוחב אופקים, להיבטים מעמיקים של אקטואליה, להקשרים היסטוריים וזאת בשפה נאותה ובתרבותיות המאזינה למה שיש למרואיין להגיד, בלא חיתוך מידי ליציאה לפרסומות ולמסת קדימונים בלתי-נסבלת, בכבוד כלפי הצופה, הקורא או המאזין. במדינה שבה בשנת השישים לעצמאותה "מהיום למחר" ו"קול המוזיקה" מועמדים להדחה ואילו בתי הדפוס מגלגלים מתוכם הצפה של חנימוני-רכבת זועקי-צבעוניות וערוצי התקשורת עוסקים בתספורת הסלבריטי התורן יש חשש כי ציבור רחב, רחב מדי בישראל, לא מוצא ביטוי ממשי לעצמו וכבר עתה מייצר אלטרנטיבות של תקשורת-שכנגד. זו כמובן השתקפות הגלובליזציה (/issue-1606.htm) הניאו-קפיטליסטית המתייחסת להשכלה ציבורית, לרפואה ציבורית, לחינוך ציבורי ולשידור ציבורי כסרח עודף המעיק על תקציב המדינה וכמועמד נדרש להפרטה חודרת-כל המזלזלת בכל מה שהוא רכוש הציבור. אל כל אלה מצטרפים ברוני התקשורת המבקשים לבכוש עוד חלקה כדי להעשיר את קופתם ויוצרים מונופולים כלכליים חסרי ריסון.

סיקור משפחת עמיר וזיכרון רבין – כמקרה מייצג הטיפול של התקשורת, בשנים האחרונות ובעיקר השנה, בזיכרון רצח רבין יכול להוות מקרה מייצג לרידוד השיח הציבורי. כך למשל תחת כותרת גדולה "היחצ'ן", בראיון לרשת שוקן (19.10.2007) אמר אמיתי עמיר, האח הצעיר של הרוצח: "יש צד מעשי וצד אידיאולוגי. הצד המעשי כבר נעשה. הוא היסטוריה. עכשיו צריך להבין את התוכן, צריך הסברה. כמו כל מוצר שאתה צריך לשווק, אתה לא יכול רק להראות אותו, אתה צריך להסביר מה הוא עושה. וזה התפקיד שלי". אל התפקיד הזה התנדבה בשנים האחרונות, כתברה בכירה בצוות ההסברה של הרוצח עמיר גם לריסה טרימבובלר כשהיא מגייסת את רחמה, מבטאה הרוסי, תואר הדוקטור שלה והחיוך הקטן. אלא שהיא לא היחידה. התקשורת הישראלית מתגייסת ללא עוררין לשווק כל שנה מחדש את סיפור הרוצח בעטיפה חדשותית כזו או אחרת. בסיפור הזה, סיפור העמירים שתפסו (או ליתר דיוק: שהוענק להם) מקום של כבוד בתקשורת, מופנה חיוך אחד לעגני אל פניה של החברה הישראלית. יש בו צפצוף אחד גדול כלפי ערכיה של החברה הדמוקרטית: זה החל בצפצוף על החוק בכיכר, עבר לצפצוף על האפשרות להתחרט ועתה מגיע לשיא בצפצוף גדול על כל מה שיקר לנו: על הדמוקרטיה. במקום לחשוף את המניפולציה משתפת התקשורת פעולה עם השיטה ומעצימה עשבי פרא שנאלה. מדי אוקטובר, אחרי החגים, מתגייסים גדודי הכתבים והעורכים ליציאה אל שדות משפחת עמיר בניסיון לחפש דבר-מה חדשותי אצל הרוצח, משהו שירגיש, חיוך שיוציא מהדעת, אמירה פרובוקטיבית, תנועת-יד מזלזלת. זה אינו השדה שבו צריכים הכתבים לרעות. הם צריכים להתעניין בנעשה בלימודי הדמוקרטיה בבתי הספר, במשמעות של רצח ראש ממשלה ולא להפוך דמויות שוליות בחברה למיתולוגיה שמסביבה חגורות של מעריצים שוטים ולעיתים בורים. בדרך, כל שנה, כמו ריטואל, פונה התקשורת אל מכוני סקרי דעת הקהל כדי להפיק עוד ועוד סקר שימחיש עד כמה זכרו של רבין מטשטש ועד כמה מוכנים לסלוח לרוצחו ואולי אף מקבלים אותו. כמו בבחירות (/issue-544.htm) ובכל דבר אחר בחיינו, גם בנושא הרוצח, הסקר הפך למנווט החיים הלאומיים. ומשפחת עמיר יודעת זאת היטב ומלהטטת בקהל, גם בסיוע של רשת האינטרנט. בשתיים עשרה השנים שחלפו מאז שהפיל עמיר ממשלה ביריות אקדח בכיכר בתל אביב, צרכו צעירי ישראל שנולדו לאחר הרצח את סיפורה של משפחתו וקיבלו מושג שגוי לגבי מיקומו של הרוצח ותפיסתו בתוך מכלול ההתרחשות. אין זה אומר שתנועות הנוער ובתי הספר לא מציעים אלטרנטיבה אחרת ואולם קשה להם להתמודד תודעתית אל מול הסיפורים העיתונאיים של העמירים שהתקשורת מעניקה להם הדהוד רב ומגבירה את עוצמתם באופן בלתי ראוי. עורכי המדיה נתבעים לעצור ולבחון את המינונים ולא להפוך את השולי למרכזי.

הקודים שעל פיהם מתנהלת משפט הרוצח הם הקודים שעל פיהם מתנהלת העיתונות הפופולארית בישראל ועמה גם ערוצי הטלוויזיה המסחריים המרכזיים. העיסוק הוא לא בנושא אלא באדם, העיסוק אינו בעיקר אלא בטפל והקודים שלו: ספק לתקשורת סיפור אנושי, השבח את הסיפור האמיתי, הרגז והישאר בתודעה. וכך משפט (בראיון לרשת שוקן) מבית היוצר של אמיתי עמיר, האח היחצ'ן, עובר בשקט: "אני אומר שבהנחה שאתה מסיק שיתקיים עוד רצח, כלומר עוד התנקשות, אז אי אפשר להתעלם מהצד האקטיבי שיוביל להתנקשות שזה הסכם. הנסיבות הן שמולידות את ההתנקשות, הנסיבות עלולות ליצור התנקשות. אי אפשר לצפות מאנשים שמאוימים על ידי הממשל לא לפעול נגדו והפעולות יכולות להיות רבגוניות. המנהיגים צריכים להתמודד עם מה שהם מביאים על עצמם". המראיינת שואלת: כולל עבירה על החוק? ועונה אמיתי: "כן". והיא מוסיפה במילותיה: "רציתי לשאול אותו אם זה כולל רצח אבל ידעתי מה הוא באמת חושב וכבר לא היה לי כוח למחול סגירת ופתיחת הטייפ". העיתונאים עייפים. משפחת עמיר רעננה ומתרחבת. היא לא עייפה מלייצר טרמינולוגיה חדשה, מובנית: "קודם כל אל תקראי לזה רצח אלא התנקשות", אומר האח בראיון, "רצח מיד מעלה קונוטציה למשהו שפל. כשאתה אומר התנקשות זה מחזיר אותך לדיון אידיאולוגי. ולשאלתך – אני בעד כל מעשה שמביא להצלחת חיי אדם". העיתונאית לא שואלת דבר. והאח ממשיך: "אח שלי הקריב את חייו. מסר את נפשו". נוסחת ההבשר לרוצח (סליחה, מתנשק) עובדת: יגאל הקריב את חייו ומסר את נפשו. אין כאן רצח, יש התנקשות. התנקשות אינה שפלה ולכן עמיר אינו שפל. משחק מסוכן במיליים. הרוצח רוצח חופש ויחס כמו כל אסיר אחר. הוא גם מבקש ילד כדי להמשיך בחייו. החשש הגדול הוא שאנחנו עוד נתרגל לליטוש הקל הזה בשפה ובהצגת הרצח. בסיוע התקשורת

שאיבדה את שיניה ואת חקרנותה עוד נבלע את הגלולה המרה ואולי נסלח. עיתונות חד ממדית, פורנוגרפית ושטחית של בידור את הרצינות החדשותית המתבקשת מחליפה פורנוגרפיה בידורית. זו השתלטה זה מכבר על מהדורות החדשות. הידיעה העיתונאית כבר הכריזה על מותה ואת מקומה החליפה הפרשנות הבלתי סופית שפשטה כמחלה סופנית. הידיעה העיתונאית (economy-1165.htm) שהייתה הפריט העיתונאי הבסיסי ביותר ואשר עוצבה באמצעות קודים עיתונאים מחמירים, בהצלבת מקורות, בדיוק מתבקש, באיזון ובהגינות, נבחנה על ידי שומר סף קפדני ותוך כבוד למילה הכתובה הוחלפה בפרשנות תמימית שטופת אגו. אותה ידיעה חשובה, בעלת ערך ועניין ציבורי הוחלפה בספינים, בהפרחת שמעות, בחצאי אמיתות המושלכות לחלל האוויר על ידי מיטב הפרקליטים, מגובים בטובים שביח"צנים, שתלנים ויועצים אסטרטגיים מגובים בסקרים הנכונים.

הפרשנות העיתונאית המתיימרת ומבקשת להציב יעדים ואתגרים לתקיפה, מכתירה ומעלה, מורידה וקוברת, מגזימה ולא מצטנעת חדרה אל תוך מהדורות החדשות, לבושה במיטב החליפות, מוארת במיטב התאורה וכל זאת בתוך הפאר שבאלפני החדשות או על גבי מיטב העמודים המעוצבים בעיתון ובאתר. זו עיתונות המתייחסת אל המציאות לא כאל פסיפס מורכב אלא כאובייקט חד ממדי, שטחי, ציני ופשטני. הבניית תמונת העולם היא אקראית, אגבית ודומה למזג האוויר או במקרה הטוב למצב רוח חולף. זו עיתונות המתייחסת לעצמה בחשיבות עצמית וביהרה בלתי מובנת ואין בה את הריחוק המתבקש מהאירועים כדי לבחון אותם. בתוך השיח התקשורתי הפנימי החלו השנה עיתונאים בכירים לקבור את חשיבותו של הסקופ, לדבר על מותה של הידיעה ולהשיב אותנו אל עבר העיתונות החדשה שערבבה בחוסר אחריות עובדות ודעות בבלייל לא ברור ולא אחראי. אמנון אברמוביץ בלט השנה, כתמיד, לטובה כאשר כתב בינואר 2008 בגיליון המודפס האחרון של "העין השביעית" (לפני עלייתו כמגזין מקוון בלבד): "במצב דברים שכזה צריך, אולי, לחדול מן המאמץ העיקרי להיות הכי ראשון ולהמיר אותו במאמץ אחר: להיות הכי מדויק וכוללני ומקיף. אם הראשוניות היא קורבן של הרב-ערוציות, הרי שהדייקנות וההיקפות אמורים להיות התחליף... בישראל, ואולי לא רק בישראל, מתערבבת עיתונות עם תקשורת ללא הכר כמו שקשוקה. תעשיית העובדות ותעשיית הבדיות מתמזגות בחדווה. שימו לב לפרט קטן וצדדי - מה קרה למונח "טאלנט". אני מתנצל, אפשר שהפאק הוא אצלי, אבל עד שבאתי לטלוויזיה הייתי משובע, ש"טאלנט" הוא משהו שיש לו ידע יוצא דופן או שיש לו שכל. בטלוויזיה למדתי ש"טאלנט" הוא משהו שיש לו סוכן". השתלטות של בידור אל תוך עולם העובדות צריך להתחלף בחזרה לאחור, אל הידיעה העיתונאית, אל הפריט הבסיסי במלאכת האיסוף. את מהדורת החדשות יש לפתוח בידיעות, בכתבות עיתונאיות ולא ב"ראשים מדברים" ומפרשנים החוזים מלהטטים במילים שאין מאחוריהם דבר. את הטורים האישיים של ה"ראשים המדברים" יש לדחות ולדחוק למקומות הנכונים וגם זאת במינון הנכון. רק אז יוכל הקורא והצופה לחזור ולחדש את אמונו בעובדות העיתונאית הניתנות לו. העיתונאי אינו אמור להיות יועצו של שר הביטחון לענייני הפצצות אלא המדווח את התמונה המדויקת, המאוזנת והמהימנה. פלורליזם תקשורתי מזויף ותחלופת עיתונאים תמידית עיסוק בעמרי ובפורעי-חוק אחרים כמו גיבורי משפחות הפשע (שהתקשורת העניקה להם גם השנה מעמד מועדף של אלילי תקשורת מחוזרים שהפכו לנשואי כתבות-מוסף רחבות עמודים בסופי שבוע) אל מול האפשרות האחרת ליצור קיר ברזל של רצינות תקשורתית שתחזיר לכאן שיח מעמיק סביב הרצח ומשמעותו, מייצג מגמת הצהבה שעוברת העיתונות הישראלית מאז 1984 וכניסתו לשוק של עיתון "חדשות" שהביא להזניית מקצוץ העיתונות. מגמה זו באה לידי ביטוי בהפסקת ההעסקה הקיבוצית של העיתונאים ומעבר לחוזים אישיים, הצערה נכרת של העוסקים בעיתונות, ירידת ערכם של העורכים ומעמד העריכה, סגירת העיתונות המפלגתית האידיאולוגית הממסדית, צמצום שבר העיתונאים וחילופין תכופים בבעלי תפקידים. בתוך כל זאת התבשרנו בינואר 2008 כי עמוס שוקן, מו"ל קבוצת "הארץ" ואבי החוזים האישיים (בתפקידו כמו"ל חדשות ז"ל) החליט להכיר בהתאגדות העיתונאים ב"הארץ" כוועד עובדים לכל דבר. תיקון היסטורי? מוקדם לומר. החל מתחילת שנות ה-90 עברה העיתונות הישראלית שני תהליכים סותרים: מצד אחד, נוצר פלורליזם משמעותי שהביא להרחבת ההיצע התקשורתי כתוצאה מעלייתו לאוויר של ערוץ 2, שידורי הטלוויזיה בבבלים, פתיחת רשתות הרדיו המקומי ופריחת אתרי האינטרנט. מצד שני, כתוצאה ממגמות כמו כניסת משפחת נמרודי לבית "מעריב", התחרות הפלילית שהתפתחה בין "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" שהגיעה לראשונה בתולדות ישראל לחקירת משטרה ולהרשעתו וכליאתו של מו"ל של כלי תקשורת מרכזי והתחרות הבלתי פוסקת על רייטינג ומספרי תפוצה רודד השיח הציבורי לרמת בידור וסנסציה מתמשכים. הקולנוע הישראלי, עם זאת, הצליח בשנתיים האחרונות לפרוס כנפיים ולהוכיח כי איכות אינה מילה גסה וכי היא יכולה לעמוד בקריטריונים בינלאומיים ואף להכניס כסף. התקשורת הרב ערוצית שפתחה בישראל עידן חדש יכולה היה להביא עמה להרחבת הפלורליזם התקשורתי, ליצור שונות, הבדלה ויחוד. במקום זאת ממשיך הקהל הישראלי לקבל מנה מוגזמת של תקשורת חד גונית, בבחינת הרבה מאותה דבר: תחרות בלתי פוסקת בין מוצרים עיתונאים זהים, כמעט אחידים המתחרים אחד בשני עד חורמה (מהדורת ערוץ 2 דומה להפליא לזו של 10 וההיפך, הרץ מחקה את ynet, מעריב כמו מזמן הוכרז אחיו התאום של ידיעות ואפילו בתחום החינוכיים שהושלכו השנה בחדרי מדרגות ובתחנות רכבת המוצרים לא מנסים לגלות מקורות). הארץ, ערוץ 8, עובדה, גלובוס ומספר אתרי אינטרנט מהווים אמנם אלטרנטיבה חורגת אבל הם עדיין איים. כוח האדם העיתונאי המשיך להיות גם השנה זול, קצר-מועד, סחיר ובעיקר במסלול של ירידה. העיתונאים שהיו בעבר העומדים בראש פסגת העשייה העיתונאית הפכו בעיתונים המודפסים למשניים. לפניהם נמצאים גרפיקאים, מפרסמים, ממתגים, ממצבים, מפלחים ושאר מעמדי המוצר העיתונאי למכירה. ריבוי תוכניות הטק שואו והחדשות היומיות, הברברת העצומה שמייצרת התקשורת האלקטרונית והחידול הנורא בתחום הצבת הגבולות הביא להתדרדרות בזכר רבין. מדובר בתהליך שמואץ. תחילה הפכה התקשורת את רבין לקדוש. לאחר מכן היא הפכה בית משפט לחצי מהעם - הדתיים. וכעת היא הפכה את הרצח והנרצח למשניים ואת הרוצח לעיקר העיקרים. טקסי הזיכרון בבתי הספר מייצרים את אותו ריטואל שיש בו עצבות נוראה על כך שהצעירים לא יודעים ושאינו למורים ממש כוח להזכיר והם לא ממש יודעים במה לעסוק בתחום זה. פניות הזיכרון השחורות עם התמונות ההן עוד נפרסות ואיתן הבר מושם מדי שנה על אותו כסא, באותה תכנית מלל תורנית תוך גיוס אותו פתק מוכתם. הבנאליה מסוכנת לזיכרון.

יורשיו של רבין, והתחלפו רבים כאלה מאז נרצח, לא יצרו מורשת שתצליח להתעלות מעל מחלוקות. וכך, שנים אחרי שממשיגו מוריס האלבוואס מת במחנה ההשמדה בוכנוואלד, נהפך הזיכרון הקולקטיבי סביב רצח רבין לשדה מאבק שבו משפחת עמיר השכיחה לייצר אלטרנטיבה מאיימת.

הזיכרון הקולקטיבי כמושג זכה להגדרות לא מעטות ולפירושים רבים כאוסף הנתונים וההשקפות שיש לקבוצת אנשים מסוימת על העבר. זיכרון קולקטיבי כולל אירועים של העבר שלא נחו בהכרח באופן ישיר, אלא הועברו על ידי אחרים לכלל החברה באמצעי התקשורת השונים ובאמצעות סוכני הסוציאליזציה שלה. הזיכרון הקולקטיבי נישא גם על גבי מיתוסים וטקסים שהם מערכת ה"כלים" הפורמליים של הדת האזרחית. הזיכרון הקולקטיבי, על פי דני גוטוין, הוא במודע בעל אופי דידקטי ומעצב. למרות השימוש שהוא עושה בחומרים היסטוריים הוא פונה לעתיד ויצוק על פי תכליות פוליטיות, ובתור שכזה הוא בעל אופי אידיאולוגי. עניינו הוא לא במה שהיה, אלא בעיצוב ההווה ובכך הוא משקף בעיקר את תמונת העתיד של חברה נתונה. הזיכרון הקולקטיבי משמש להגדרת קבוצות אידיאולוגיות, שכל אחת מהן מטפחת זיכרון שונה, ולפיכך כחלק ממאבקי השליטה מתקיימת בזירה הפוליטית גם תחרות מתמדת בין הזיכרונות. הזיכרון טעון במידה רבה של חשדנות כלפי המחקר ההיסטורי, השולל לא פעם את יסודותיו. המחקר ההיסטורי, המודע לקיומו של הזיכרון ולהשפעות הגומלין ביניהם, חותר להיבדל ממנו ולהתקיים במקביל אליו. אף על פי שהמחקר הוא ביקורתי כלפי הזיכרון כתיאור אמין של העבר, הוא אינו מתחרה לא בו ולא בגילוייו, כמו המיתוס והטקס, בשדה העיצוב החברתי ואף מקבלו כנקודת מוצא לעורר עניין במושאי מחקרו.

דווקא בגלל אופיו המתעתע של הזיכרון הקולקטיבי, במיוחד בחברה הישראלית, שומה על התקשורת הישראלית - כגורם חברות מהמדרגה הראשונה - לא לזנוח את העיסוק בסוגיות מורכבות היוצרות ויכוח וסערה המטלטלת חברתית אך מעניקה במה דמוקרטית לרעיון ולא לרוצח. שומה על התקשורת להרחיק את משפחת עמיר ממרכז הבמה אל המקום הראוי לה ולהחזיר לכולנו, לצד תוכניות הבידור, גם איכות עיתונאית נדרשת, בעיקר בתחום החדשותי. כן, איכות. פורסם בכתב העת "מפנה", במה לענייני חברה בהוצאת יד טבנקין/יד יערי, מס' 56 - 57, מאי 2008. עמ' 63 - 68

תגיות: תקשורת (http://www.e-mago.co.il/Editor/economy-2272.htm/issue-2490.htm)

ארכיון מגזין / פורום:

לדין המלא בפורום (http://www.e-mago.co.il/phorum/read-6-44283-44283.htm)